

Іван Ковальчук
(Житомир)

ОСВІТНІЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ ОБОХ ОУН НА ЖИТОМИРЩИНІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1941 РОКУ

У статті висвітлюється прихід похідних груп ОУН на Житомирщину, освоєння їх членами території і створення власних мереж. Основна увага акцентована на заходах українських націоналістів в освітній сфері регіону і персоніфікації кадрів місцевих українських допоміжних органів влади, які стали членами ОУН і працювали над реалізацією її програмних завдань.

Ключові слова: Житомирщина, освітня сфера, ОУН, похідні групи.

Початок Другої світової війни у середовищі українських самостійницьких сил ознаменувався організаційним поживаленням і розробкою конкретних планів подальшої

діяльності у нових історичних умовах. Уже маючи інформацію про підготовку до наступної фази війни – між Німеччиною та СРСР, керівники обох ОУН організували створення похідних груп, які мали просуватися за лінію фронту і створювати українську адміністрацію на всіх українських етнічних землях. Саме діяльність похідних груп обох ОУН стала там фактором, який на початку німецької окупації української території – період військової адміністрації, коли зовнішні обставини були ще відносно сприятливіші, дозволив їм реалізувати свої програмні положення та організувати навколо себе частину місцевого населення. У сучасну українську історіографію ще з діаспорних досліджень перейшли дискусії із приводу кількості цих формувань і їхньої чисельності. Для остаточної відповіді на вказані питання дослідникам, з об'єктивних причин, не вистачає вичерпних фактологічних даних, і що більш важливо, ідеологічної незаангажованості та відсутності тиску “старих авторитетів”. Стратегічні напрямки руху похідних груп двох ОУН, як і основна мета діяльності були визначені ще до самого просування і не викликають принципових розходжень. Як узагальнено представив автор статті в “Енциклопедії історії України” – це північний, центральний і південний напрямки [23, с. 462–463].

Дана стаття почасти розглядає прихід і діяльність оунівських похідних груп напрямку “Північ”, шлях яких пролягав через Житомир. Це питання побіжно розглядається у роботах М. Головка [20], А. Кентія [26], В. Косика [27], І. Патриляка [32], колективній праці робочої групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН та УПА [30], монографії “Україна у Другій світовій війні: погляд з ХХІ ст.” [34] та ін. У дослідженні В. Жилук [24], яке має регіонально-краєзнавчий характер подається більш детальний зріз цієї проблеми.

Наша особлива увага звертається на практично одночасне прибуття оунівців на Житомирщину, особливості роботи у тогочасних умовах і використання зовнішніх чинників задля власної користі і перспективи, що сьогодні ще не отримало належного висвітлення в українській історіографії націоналістичного руху. Дослідження головним чином актуалізовано на реалізації оунівських програмних засад культурно-освітнього напрямку, який визначався як один із пріоритетних через своє, так би мовити, притягальне та інтегруюче значення для усіх українців, які опинилися у нових історичних умовах. Для нас важливим було персоніфікувати діяльність українських націоналістів, щоб створити більш рельєфне уявлення тогочасних умов і представити переплетіння різних факторів.

Діяльність обох ОУН на землях Наддніпрянщини мала деякі характерні

відмінності, порівняно із Західною Україною. Сприйняття ідеології і всіх заходів українських націоналістів не набуло масового поширення, частина місцевого населення перебувала під впливом більшовицько-радянської пропаганди і мислила у категоріях “свій” – “чужий”.

Обидві ОУН важливе значення надавали формуванню української адміністрації на землях звільнених від радянської влади. Інструкція ОУН(Б) детально розписувала сам механізм організації місцевої влади. Зокрема, залишався попередній адміністративний поділ (село, місто, район, область). У кожному районі створювалося районне управління або управа, яке очолював голова. Воно складалося із ряду відділів, найпоширенішими з яких були: безпеки, дорожній, зв'язку із німцями, кадрів, карно-адміністративний, паспортний, санітарний. Також створювалися господарське (включало земельний, лісовий, промисловий і торговельний відділи), поштове, шкільне і фінансове управління, команда міліції і суд. У межах колишньої області утворювалося обласне управління, яке мало приблизно таку ж кількість відділів, як і районне [43, арк. 146]. Потрібно відзначити, що під час практичної реалізації положень цієї інструкції, зокрема у межах Житомирщини, вони зазнали деякої уніфікації. У структурі районних управлінь не було інших управлінь, а лише відділи, та й сама їх кількість, виходячи з практичної доцільності, була значно меншою.

Першими з похідних груп на Житомирщину прибули члени ОУН(Б). Зокрема, 10 липня 1941 р. серед інших емісарів бандерівської групи “Північ” Житомира дістались Микола Климишин, Василь Кук, Уляна Самчук, Ярослав Старух і перебували тут до опівдня 11 липня. В історіографії українського націоналістичного руху утвердилася думка, що для бандерівців визначальним було перш за все поширити свій вплив на сільську місцевість, щоб донести ідею Української самостійної соборної держави до українського селянства. Ця характеристика стосується дещо пізнішого етапу їхньої діяльності, а у вказаний момент бандерівці зуміли вдало скористалися відсутністю владних структур на щойно окупованих територіях і, реалізуючи власні програмні засади, заходилися створювати українські органи влади: розпочали укомплектування української міліції та, за погодженням з головою УДП Ярославом Стецьком, організували Житомирське обласне управління [35, с. XVII]. Головою управління став Іван Луцюк, уродженець Волині і вчитель за фахом, колишній провідник оунівців у Корецькому районі і в'язень сталінських таборів. За свідченнями Я. Старуха, у Житомир І. Луцюк прибув самостійно від похідної групи нібито ще 18 червня 1941 р. [31, с. 316]. До 16 липня у Житомирі повністю закінчилося формування обласної і міської влади, яку

учасники похідної групи привели до присяги на вірність УДП і ОУН(Б) [35, с. 222]. На 22 липня Житомирське обласне управління у ряді інших було затверджено німецькою військовою адміністрацією [32, с. 132].

У двадцятих числах липня до Житомира прибули вже члени похідної групи ОУН(М) Богдан Коник, Омелян Сенник (“Трибівський”, “Канцлер”), Іван Рогач, Володимир Яхно та уродженці Житомира Олег Ольжич і Микола Сціборський (“Органський”, “Житомирський”).

Після приходу похідних груп ОУН до Житомира місто стало центром українських націоналістів на території Наддніпрянщини і зберігало такий статус до захоплення німецькими військами Києва. Цю думку поділяють як вітчизняні [34, с. 399; 23, с. 462], так і діаспорні та зарубіжні дослідники [28, с. 537; 33, с. 77]. Зокрема, на думку американського історика Дж. Армстронга, оскільки Житомир був першим великим містом Радянської України “відкритим для націоналістичної діяльності, то розвиток подій у місті дозволяє пояснити роль націоналістичного руху на сході України у початковий етап його діяльності” [1, с. 101].

Розгортання значної політичної діяльності українських націоналістів стривожило і роздратовало німецьких політиків та військових. Так, уже 11 липня 1941 р. начальник оперативного тилу групи армій “Південь” видав Особливі інструкції з українського питання. У цьому документі вказувалося, що необхідно вжити заходів для обмеження політичної діяльності українців, заборонити політичні зібрання, а всі маніфестації повинні відбуватися із дозволу і під наглядом німецьких спецслужб. У повідомленні начальника поліції і СД за 31 липня 1941 р. серед іншого зазначалося, що відбувається повсюдне створення українських органів влади без погодження з німецькою окупаційною владою [44, с. 45]. Загалом, період відносно вільної діяльності української допоміжної адміністрації завершився наприкінці липня – на початку серпня 1941 р., коли німецькі окупаційній владі стало зрозуміло, що бандерівці не відмовляться від проголошеної 30 червня 1941 р. у Львові незалежності [32, с. 133]. З цього часу почалися переслідування та арешти членів ОУН(Б) по всій Україні. Уже 29 липня було ув’язнено частину учасників похідних груп на Вінниччині і Житомирщині [16, с. 168–169]. Цю обставину вирішили використати члени похідної групи ОУН(М) і зайняли ключові пости в органах української допоміжної влади. Вже 1 серпня 1941 р. члена ОУН(Б) І. Луцюка, який виїхав із міста, рятуючись від репресій окупаційної влади, на посаді голови Житомирського обласного управління змінив житель Житомира, юрист за фахом Олександр Михайлович Яценюк. Він ще з 14 липня 1941 р. керував земельним відділом даного управління, а 1 серпня був

призначений його головою. До мельниківської ОУН О. М. Яценюк приєднався у серпня 1941 р. [2, арк. 17 зв., 34].

Щоб краще зрозуміти контекст даних подій доцільно персонально прослідкувати членів ОУН(М) у складі Житомирського обласного управління. Найпотужніший за складом і масштабом роботи у структурі Житомирського обласного управління на початку нацистської окупації був відділ пропаганди. Спочатку його очолювали місцевий житель Антін Баранівський, на квартирі якого неодноразово відбувалися збори й наради мельниківського активу Житомира й області [14, арк. 33], і член похідної групи Дмитро Маслій, який окрім цього протягом жовтня – листопада 1941 р. був редактором житомирських газет “Перемога” і “Голос Волині” [7, арк. 12 зв.]. Від часу створення і до середини серпня 1941 р. керівником відділу освіти Житомирського обласного управління був Олександр Олександрович Яценюк – син О. М. Яценюка [24, с. 50]. З середини серпня 1941 р. і до припинення роботи обласного управління у листопаді 1941 р. відділ освіти очолював член обласного проводу ОУН(М), постійний автор газети “Голос Волині” Олександр Мережинський [14, арк. 17 зв., 4]. Посаду секретаря Житомирського обласного управління у вересні 1941 р. обійняв ще один місцевий мешканець Микола Ясінський, який до цього працював секретарем земельного відділу цього управління і тоді ж вступив до лав мельниківської ОУН [9, арк. 3, 19 зв., 33 зв.–34 зв.]. Як стає зрозумілим, що маючи таке вагоме представництво в органах української допоміжної влади і німецьких окупаційних структурах, ОУН(М) змогла розпочати активну реалізацію власних програмних положень, зокрема і в освітній сфері. Саме ця галузь стала пріоритетним напрямком у її діяльності. Я. Шумелда як очевидець, згодом, можливо дещо емоційно, так передав свої враження від побаченого того часу у Житомирі: “У місті на кожному кроці відчувається новий, свіжий подих українського життя, яке не дивлячись на воєнні обставини, швидко відроджується і знаходить для себе нові творчі форми” [45, с. 14].

В освітніх аспектах програми ОУН підкреслювалося, що організація піклувалася, щоб створити належні умови для всебічного розвитку дитини. Керівництво, догляд за освітою, сприяння та допомога учням в отриманні освіти, вдосконалення системи позашкільного навчання, державний контроль за роботою приватних навчальних установ [42, арк. 21]. Мета ОУН була у тому, щоб виховати ініціативного, вольового, фізично здорового громадянина, здатного до творчої праці у сфері національно-державного життя [41, арк. 19].

Конкретні завдання мельниківської ОУН в світній сфері обґрунтував О. Ольжич. Він, зокрема, зазначав: “в освітньо-просвітянській галузі, яка мала б служити широким масам народу, першою поставала проблема організації навчально-виховної системи на засадах

національної традиції” [29, с. 230].

Під керівництвом О. Мережинського відділ освіти Житомирського обласного управління провів перебудову всієї освітньої системи, яка включала: чотирирічну школу як обов’язковий освітній рівень; семирічну школу, яка вела підготовку для вступу у технікуми і гімназії; гімназії, закінчивши які, учні мали право вступати до вищих навчальних закладів. Станом на 1 вересня 1941 р. лише у Житомирі було відкрито 12 шкіл; школи і гімназії працювали в усіх районах області. Відкриті у Житомирі школи знаходилися за такими адресами: I – вул. Мальованка, 8, II – вул. Мала Бердичівська, 28, III – вул. Подільська, 5, IV – вул. Вільська, 28, V – вул. Вільська, 81, VI – вул. Сінна, 23, VII – вул. Міщанська, 73, VIII – вул. Київська, 65, IX – пр-к Графмана, 3, X – вул. Міщанська, 14, XI – вул. Садова, 12 [38]. У місті була відкрита технічна школа. Її директором став перший житомирський бургомістр і провідник міського проводу ОУН(М) Юрій Орищенко [11, арк. 95; 7, арк. 24]. Ця школа з 15 вересня проводила реєстрацію колишніх студентів Житомирського механічного, шляхового й Бердичівського будівельного технікумів і здійснювала набір на електромеханічний, шляховий та будівельний відділи [39].

Члени обох ОУН, які входили до українських допоміжних органів влади одночасно з відкриттям навчальних закладів також значну увагу приділяли якісному покращенню змісту їхньої роботи. Відсутність у 1941 р. затверджених німецькою окупаційною владою навчальних планів давала змогу українським чиновникам і вчителям вносити до освітнього процесу державницький зміст, що сприяло національній самосвідомості учнів. Саме такого змісту навчальні плани для чотири- і семирічних шкіл були розроблені і впроваджені освітнім відділом Житомирського обласного управління [14, арк. 18 зв., 22, 64–64 зв.]. У них значна кількість годин виділялася для поглибленого вивчення історії України. Відомо, що така навчальна дисципліна як історія України у радянській школі по суті не викладалася. За новими ж навчальними планами учні вивчали історію у третьому і четвертому класах семінарно, у сьомому – докладніше, у десятому – поглиблено [19, с. 95].

Що стосується Житомирської області загалом, то у всіх 36 тодішніх районах були взяті на облік вчителі, керівництво відділу освіти призначило у кожную школу тимчасових завідувачів, які працювали над підготовкою шкільних приміщень та необхідного устаткування [36].

Голова Житомирського обласного управління О. М. Яценюк у своєму інтерв’ю газеті “Голос Волині” від 12 жовтня повідомив, що, виходячи з кількості дітей шкільного віку та враховуючи потребу у спеціалістах, по області було розроблено відповідну мережу шкіл: початкових чотирирічних – 528, народних семирічних – 761, гімназій – 41, ремісничих шкіл –

6, середніх фахових – 14, а також учительський і сільськогосподарський інститути [21].

Директором вказаного відновленого учительського інституту ще у середині серпня 1941 р. став О. О. Яценюк. Уже 25 серпня 1941 р. у приміщенні відділу освіти Житомирського обласного управління пройшли перші збори викладацького колективу інституту [24, с. 51]. Сам навчальний заклад функціонував у складі трьох факультетів: історико-філологічного, природничо-географічного і фізико-математичного. Строк навчання в інституті складав від 6 до 8 семестрів [37].

Загалом же певне уявлення про ситуацію у шкільній освіті на другу половину 1941 р. і порівняння із довоєнним рівнем частково відображає така, можливо і не зовсім правдива, статистика: до початку 1941 р. у Житомирській області працювало 1499 навчальних закладів, у яких навчалося 293032 дітей [25, с. 38], а на кінець 1941–1942 н. р. відновили роботу 1210 шкіл, у яких навчалося 11085 дітей, а заняття проводили 3187 учителів [19, с. 98].

Оунівці та їх симпатки, які упродовж другої половини 1941 р. працювали у районних управліннях і відділах забезпечували реалізацію програм і цілей організацій на місцях, інколи доповнюючи та урізноманітнюючи цю діяльність власними ініціативами.

Керівником відділу освіти у Бердичівському гебітскомісаріаті (складався з самого міста Бердичева, Андрушівського, Бердичівського і Янушпільського районів [22, арк. 2]) працював Микола Чулаєвський. Він також очолював шкільний відділ бердичівського окружного проводу ОУН(М) (територіально відповідав гебітскомісаріату і включав Бердичів, Андрушівський, Бердичівський і Янушпільський райони [10, арк. 26]. Але більш вірогідно, що він обмежувався лише Бердичевом і Бердичівським районом. – Авт.). За свідченнями вчительки бердичівської школи № 1 Віри Яцюк, М. Чулаєвський видав наказ, який мав забезпечити навчання і виховання школярів у національно-патріотичному дусі. Так, усі класні кімнати обладнувалися портретами діячів, які у минулому боролися за незалежність України, гербом Київської держави Володимира Великого – триzubом. Також окремо встановлювалося офіційне привітання за формою: на слова “Слава Україні!” давалася відповідь – “Навіки слава!” [12, арк. 33].

Одним із фундаторів і керівників попільнянського районного проводу ОУН(М) був Семен Гандзієнко (або Ганзієнко – так іноді зустрічається у документах – Авт.), який працював начальником відділу освіти Попільнянського районного управління і вчителем української мови Попільнянської гімназії [13, арк. 87]. У вересні 1941 р. він організував ланку (п’ятірку) мельниківців у с. Андрушки цього ж району [5, арк. 9 зв.]. За ініціативою С. Гандзієнка офіційне оунівське привітання: “Слава Україні! – Героям Слава!” було запроваджене у Попільнянському районному управлінні і поширювалося серед місцевого населення [5, арк. 12

зв.].

Восени 1941 р. був організований Корнинський районний провід ОУН(М), який очолив Василь Грінченко. Його заступником і одночасно керівником відділу пропаганди став Валентин Превар (“Олесь”). Виконуючи завдання обласного проводу, В. Грінченко і В. Превар організували ряд гуртків для молоді, загальною чисельністю 40 осіб [17, арк. 80].

Завідуючим відділом освіти Брусилівського районного управління у серпні 1941 р. став Василь Огієнко (племінник І. Огієнка – Авт.). одночасно він був керівником відділу пропаганди Брусилівського районного проводу ОУН(Б). Під час конференцій і нарад вчителів району В. Огієнко ознайомлював їх із програмою і завданнями українських націоналістів у державотворчій та освітній сферах, пропагував ідеї ОУН(Б) серед української молоді і школярів [4, арк. 32, 35 зв.].

З прибуттям на Житомирщину похідних груп обох ОУН до їх організаційних мереж вступали люди різного вікового, соціального, професійного і навіть національного складу. Звичайно, абсолютну більшість членів і симпатиків українських націоналістів на території Житомирської області складали українці за національністю. Стосовно ж соціального і професійного портрету оунівця Житомирщини, то на сьогоднішній день скласти цілісну картину ще складно. Проте, беззаперечно встановлено, що чільне представництво в організаційній структурі як бандерівців, так і мельниківців мали вчителі. Це обумовлено зокрема і тим, що через учителів українські націоналісти прагнули поширити свій ідеологічний вплив на місцеве населення і у першу чергу на молодь. Тому прикладів активної діяльності учителів Житомирщини як членів ОУН значна кількість.

При школі с. Серби Ємільчинського району, яка почала працювати з жовтня 1941 р. її майбутній директор Іван Закревський у серпні організував і налагодив роботу гуртка “Курінь”, який спочатку займався вивченням історії України. На регулярних зборах у приміщенні школи І. Закревський вивчав із членами “Куреня” книжку “Короткий курс історії України”. Уже восени 1941 р. на основі гуртка “Курінь” був створений аматорський хор, до якого записалися близько 20 молодих людей. Хор у с. Серби на репетиціях, які як і його робота тривали до зими 1941 р., вивчав і виконував українські народні і авторські пісні, зокрема “Ще не вмерла Україна” [8, арк. 3, 16 зв., 18 зв., 26–26 зв.].

У кінці серпня – на початку вересня 1941 р. директор школи містечка Янушпіль Іван Шелюк організував молодіжний гурток з 8 осіб. Протягом вересня у клубі Янушпільського цукрозаводу гурток провів 5–6 репетицій [6, арк. 33–34 зв.] і одну постановку п’єси І. Шелюка “Вибух” [2, арк. 32 зв.]. Глядачами вистави були жителі

Янушполя і представники німецької окупаційної влади. По закінченню п'єси актор-аматор гуртка Сильвестр Соломаха під акомпанемент фортепіано виконав пісню “Гречаники”, авторства І. Шелюка [6, арк. 35 зв.].

На Житомирщині члени обох ОУН при допомозі місцевого населення створювали товариства “Просвіта”. Ці товариства були покликані виховувати молодь у національно-патріотичному дусі, щоб у майбутньому вона повнила лави українських націоналістів і продовжила боротьбу за ідею Української Держави. Вказані аспекти роботи товариства “Просвіта” ми прослідкуємо на прикладі лише одного району Житомирської області – Попільнянського, де упродовж усього періоду німецької окупації і перших післявоєнних років була наявна досить потужна і розгалужена оунівська мережа.

У с. Жовтневому з ініціативи керівника сільської станиці і вчителя місцевої школи Павла Каленюка була створена “Просвіта”. Спочатку вона складалася із хорового гуртка під керівництвом Олександри Іванченко, до якого входило 12 юнаків і дівчат. Протягом більшої місяця існування гурток 3 рази збирався на репетиції, на яких молодь співала українські народні і церковні пісні. Згодом у Жовтневому П. Каленюк, згуртувавши навколо себе молодь, організував і драматичний гурток. На п'яти репетиціях гуртка вивчалася п'єса “Безталанна”. Але, не маючи окремого приміщення для репетицій, драматичний гурток проіснував лише місяць [15, арк. 34 зв.].

Прикладом підготовки кадрів українськими націоналістами у рамках роботи гуртків “Просвіти” є наступний факт. Членом “Просвіти” у Жовтневому на початку німецької окупації була Ніна Слюсаренко – майбутня районна провідниця жіночого відділу, зв'язкова обласного проводу ОУН(Б) і штабу УПА-Схід [13, арк. 63].

У с. Кіловка роботу гуртків “Просвіти” координував вчитель історії і одночасно очільник ланки (трійки) ОУН(Б) Микола Держирук [18, арк. 9].

У с. Андрушки восени 1941 р. “Просвіту” створив член сільської п'ятірки мельниківців Іван Гнатенко. До неї входили драматичний, музичний і хоровий гуртки. У жовтні 1941 р. у приміщенні школи відбувся виступ хору андрушківської “Просвіти”, який складався із 15 чоловік як дорослих, так і учнів старших класів. Хор співав українські народні пісні і закінчив виступ виконанням гімну “Ще не вмерла Україна”. У кінці 1941 р. діяльність “Просвіти” у Андрушках поступово припинилася [5, арк. 14, 17, 28 зв.].

Отже, діяльність похідних груп і місцевих мереж обох ОУН у липні – грудні 1941 р. на Житомирщині була спрямована на реалізацію власних програмних положень, основою яких стала освітня сфера. Їм вдалося у початковий період нацистської окупації

при підтримці місцевого населення створити вертикаль місцевих українських допоміжних органів влади, частково заново розпочати і реформувати роботу освітньої галузі, заручитися підтримкою значної частини українських вчителів, заснувати та організувати роботу молодіжних гуртків і товариств “Просвіта”. Всі ці заходи членів ОУН відбувалися при погодженні з окупаційною владою, що у свою чергу не стало причиною вихолощення україноцентричного змісту їхньої роботи. Ця діяльність певною мірою допомогла самоорганізуватись і самовиразитись частині місцевого українського населення, яке фактично опинилося сам на сам перед реаліями окупаційного життя.

Джерела та література

1. Армстронг Дж. Украинский национализм. Факты и исследования / [пер. с англ. П. В. Бехтина]. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2008. – 368 с.
2. Архів управління Служби безпеки України в Житомирській області (далі АУ СБУ ЖО), архівно-слідчі справи основного фонду (далі о. с.), спр. 4007, 103 арк.
3. АУ СБУ ЖО, о. ф., спр. 8868, 175 арк.
4. АУ СБУ ЖО, о. ф., спр. 9798, 154 арк.
5. АУ СБУ ЖО, о. ф., спр. 29870, 207 арк.
6. АУ СБУ ЖО, о. ф. спр. 30383, 222 арк.
7. Архів управління Служби безпеки України в Житомирській області (далі АУСБУ ЖО), архівно-слідчі справи припиненого фонду (далі п. ф.), спр. 28839, 67 арк.
8. АУ СБУ ЖО, п. ф. спр. 29506, 122 арк.
9. АУ СБУ ЖО, п. ф. спр. 29654, 219 арк.
10. АУ СБУ ЖО, п. ф. спр. 29800, 192 арк.
11. АУ СБУ ЖО, п. ф. спр. 29889, в 3 т. Т. 1, 282 арк.
12. АУ СБУ ЖО, п. ф. спр. 30033, 80 арк.
13. АУ СБУ ЖО, п. ф. спр. 30121, 196 арк.
14. АУ СБУ ЖО, п. ф. спр. 30338, 287 арк.
15. АУ СБУ ЖО, п. ф. спр. 30410, 401 арк.
16. Відновлення Української держави в 1941 році : [нові документи і матеріали]. – К. : Українська Видавнича Спілка, 2001. – 198 с.
17. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі ГДА СБУ), ф. 5, спр. 67420, в 3 т. Т. 1, 278 арк.
18. ГДА СБУ, ф. 5, спр. 67420, в 3 т. Т. 2, 268 арк.
19. Гінда В. В. Освіта в роки німецької окупації у генеральному окрузі Житомир 1941–1944 рр. : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Володимир Васильович Гінда. – Черкаси, 2007. – 223 с.
20. Головка М. Л. Суспільно-політичні організації та рухи України в період Другої світової війни. 1939–1945 рр. : [монографія] / Микола Леонтійович Головка. – К. : Олан, 2004. – 704 с.
21. Голос Волині (Житомир). – 1941. – 12 жовтня.

22. Державний архів Житомирської області (далі Держархів Житомирської обл.), ф. Р-1153, оп. 1, спр. 26, 29 арк.
23. Енциклопедія історії України : в 10 т. / [голова редкол. В. А. Смолій] – К. : Наукова думка, 2003– .– Т. 8 : Па–Прик. – 2011. – 520 с.
24. Жилюк В. М. Діяльність ОУН та УПА на Житомирщині у 1941–1955 рр. : [монографія] / Вікторія Миколаївна Жилюк. – Рівне : Волинські обереги, 2008. – 308 с.
25. Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр. : [зб. документів та матеріалів] / [відп. ред. О. С. Чорнобривцева]. – К. : Наукова думка, 1969. – 292 с.
26. Кентій А. В. Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956 : [історико-архівні нариси]. Т. 1 : Від Української Військової Організації до Організації Українських Націоналістів. 1920–1942 / Анатолій Вікторович Кентій. – К. : Державний комітет архівів України ; Центральний державний архів громадських об'єднань України, 2005. – 332 с.
27. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні / Володимир Косик. – Париж – Нью-Йорк – Львів, 1993. – 660 с.
28. Магочій П.-Р. Історія України / Павло-Роберт Магочій. – К. : Критика, 2007. – 640 с.
29. О. Ольжич : Незнаному воякові. Заповідане живим / [упоряд. Л. Череватенко]. – К. : Фондація ім. О. Ольжича, 1994. – 432 с.
30. Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія : історичні нариси / [В. В. Дзюбак, І. І. Ільюшин, Г. В. Касьянов та ін. ; відп. ред. С. В. Кульчицький]. – К. : Наукова думка, 2005. – 496 с.
31. ОУН в 1941 році : [документи]. Ч. 1 / [упоряд. : О. Веселова, О. Лисенко, І. Патриляк, В. Сергійчук ; відп. ред. С. Кульчицький]. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2006. – 336 с.
32. Патриляк І. К. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939 – 1960 рр.) : [монографія] / Іван Казимирович Патриляк. – Львів : Часопис, 2012. – 592 с.
33. Полікарпенко Г. Організація Українських Націоналістів під час Другої світової війни / Григорій Полікарпенко. – [4-те вид., доп.]. – Б. м., 1951. – 148 с.
34. Україна в Другій світовій війні : погляд з ХХІ століття. Історичні нариси у двох книгах / [ред. колегія : В. А. Смолій (гол. колегії), Г. В. Боряк, Ю. А. Левенець та ін.]. – К. : Наукова думка, 2011 – .– Книга друга / [О. Є. Лисенко, Т. В. Вронська, Т. С. Першина та ін.]. – 2011. – 943 с.
35. Українське державотворення. Акт 30 червня 1941 : [збірник документів і матеріалів]. – Львів – Київ : Літературна агенція “Піраміда”, 2001. – 556 с.
36. Українське Слово (Житомир). – 1941. – 7 серпня.
37. Українське Слово (Житомир). – 1941. – 14 серпня.
38. Українське Слово (Житомир). – 1941. – 24 серпня.
39. Українське Слово (Житомир). – 1941. – 11 вересня.
40. Українське Слово (Житомир). – 1941. – 28 вересня.
41. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі ЦДАВО України), ф. 3833, оп. 1, спр. 74, 136 арк.

42. ЦДАВО України, ф. 3833, оп. 2, спр. 9, 60 арк.

43. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі ЦДАГО України), спр. 931, 205 арк.

44. 65-річниця проголошення Акту відновлення Української Держави 30 червня 1941 року : [збірник матеріалів і документів]. – К. : Українська Видавнича Спілка, 2006. – 136 с.

45. Шумелда Я. Похід ОУН на Схід / Яків Шумелда. – Львів : Фонд духовного відродження ім. митрополита А. Шептицького, 1991. – 35 с.

Аннотация

В статье освещается приход походных групп ОУН на Житомирщину, освоение их членами территории и создание организационных сетей. Основное внимание акцентировано на мероприятиях украинских националистов в образовательной сфере региона и персонификации кадров местных украинских вспомогательных органов власти, которые стали членами ОУН и работали над реализацией ее программных задач.

Ключевые слова: Житомирщина, образовательная сфера, ОУН, походные группы.

Annotation

The educational aspect of both OUN in Zhytomyr region in the second half of 1941.

The article deals the coming marching groups OUN in Zhytomyr region, the development of their members area and create their own networks. Focus on measures accentuated Ukrainian nationalists in education area and personalize rate local Ukrainian subsidiary bodies that are members of OUN and worked on the implementation of the program objectives

Key words: Zhytomyr region, educational sector, OUN, marching groups/